

1. Báo chí tiếng Anh và Âu Châu

Phần này chỉ tập trung những bài đăng trên báo chí viết bằng tiếng Anh, Pháp và Đan Mạch từ năm 1975 cho đến nay.

Điều đáng chú ý đó là trước năm 1975, tin tức về Champa viết trên làn sóng báo chí quốc tế rất là hiếm có vì người Chăm đang sống ở Việt Nam và Kampuchea hôm nay chỉ là một nhóm dân tộc thiểu số ít được báo chí trong và ngoài nước nói đến.

Sau năm 1975, vấn đề người Chăm nói riêng và Champa nói chung trở thành một khúc mắc chính trị ở Đông Dương. Chính vì thế mà báo chí quốc tế bắt đầu quan tâm đến dân tộc này. Sự quan tâm này cũng phát xuất từ nguyên nhân chính yếu đó là sự hiện diện đông đảo người Chăm đang sống ở hải ngoại và cộng đồng này vẫn tiếp tục đấu tranh để bảo vệ nền tảng cơ bản văn hóa và truyền thống của họ.

Khái lược về báo chí tiếng Anh và Âu Châu nói về Champa tập trung 64 bài do các phóng viên hay nhà nghiên cứu ngoại quốc thực hiện. Trong số này cũng có vài bài do người Chăm ở hải ngoại trình bày.

Những bài viết về Champa tập trung vào hai chủ đề. Chủ đề thứ nhất đó là những bài phóng sự liên quan đến biến cố xã hội của người Chăm. Khi nói đến biến cố này, đa số phóng viên ngoại quốc có cảm giác là dân tộc Champa hôm nay cũng như truyền thống văn hóa của họ chưa thoát khỏi sự kìm chế bởi chính quyền hiện tại. Chủ đề thứ hai, đó là các bài phóng sự về cuộc sống hàng ngày của dân tộc Chăm trong nước cũng như ngoài nước, về di sản văn hóa, lịch sử và nền văn minh của dân tộc Champa.

Trong hai chủ đề này, câu hỏi về sự suy vong của vương quốc Champa và vấn đề FULRO, lực lượng chống Cộng Sản Việt Nam đã trở thành đề tài hấp dẫn trên làn sóng báo chí quốc tế, nhất là báo Far Eastern Economic Review. Các phóng viên của báo này thường quan tâm đến các cuộc phỏng vấn với nhân vật lãnh đạo FULRO, cũng như đi tìm chi tiết về cơ cấu tổ chức của FULRO, một lực lượng quân sự đấu tranh nhằm giải phóng Tây Nguyên Champa. Phong trào FULRO cũng là chủ đề quan trọng trong tờ Champa Review do cộng đồng Champa ở hải ngoại thực hiện.

16 Báo chí tiếng Anh và Âu Châu

Sau 1975, làn sóng báo chí quốc tế cũng quan tâm đến cộng đồng người Chăm ở hải ngoại, nhất là cộng đồng Chăm ở Hoa Kỳ. Hai chủ đề mà báo chí thường nhắc đến, đó là vấn đề văn hóa và phong tục cổ truyền của họ. Xa quê hương, nhưng người Chăm vẫn tiếp tục đấu tranh để làm sống lại truyền thống văn hóa của họ qua các đêm văn nghệ do chính cộng đồng này tổ chức. Thêm vào đó, các phóng viên cũng đề cập đến sự kìm kẹp chính trị mà người Chăm đang gặp phải dưới chế độ Cộng Sản Việt Nam và Kampuchea, cũng như các thành tích hoạt động của cộng đồng Chăm ở hải ngoại nhằm kêu gọi các quốc gia trên thế giới, nhất là Hoa Kỳ, cần phải lên tiếng chống lại chính sách áp bức và đồng hóa dân tộc Chăm ở Việt Nam và Kampuchea dưới chế độ Cộng Sản.

So với cộng đồng Chăm ở Kampuchea, làn sóng báo chí quốc tế viết về người Chăm ở Việt Nam rất là giới hạn, vì các phóng viên không được phép dễ dàng sang nước này, ngoại trừ biên cố vùng dẫy của anh em Tây Nguyên ở Ban Mê Thuột vào đầu năm 2001; biên cố có sự liên hệ gián tiếp với người Chăm. Vietnam Courier bằng tiếng Anh và tiếng Pháp xuất bản ở Việt Nam là tờ báo duy nhất thường nói đến dân tộc Chăm nhất là vấn đề văn hóa và nền văn minh của họ. Nhưng Vietnam Courier là tập san xuất bản bởi nhà nước Việt Nam. Chính vì thế nội dung của báo này chỉ thể hiện quan điểm của chính quyền hơn là quan điểm của phóng viên báo chí.

Bên lề vấn đề văn hóa, xã hội và chính trị, Champa và dân tộc Chăm đã trở thành món hàng du lịch hấp dẫn được quảng cáo trên hai tờ báo của hàng hàng không Mã Lai và Thái Lan.

Nói đến cộng đồng tôn giáo người Chăm, người ta nhận thấy rằng vấn đề người Chăm Hồi Giáo ở Kampuchea đã thu hút mạnh mẽ nhất trên làn sóng báo chí thế giới. Theo các phóng viên báo chí, người Chăm ở Kampuchea có vào khoảng 800.000 người. Chỉ trong vòng 3 năm (1975-1978) chính quyền Khmer Đỏ đã hủy diệt hơn trăm ngàn người Chăm. Hôm nay dân số người Chăm ở vương quốc này chỉ còn vào khoảng 320.000 người.

Vấn đề người Chăm Hồi Giáo mà làn sóng báo chí thường đề cập, đó là chính sách diệt chủng của Khmer Đỏ đối với dân tộc Chăm, đó là nạn nghèo đói và nạn mù chữ. Đa số bài này được đăng tải trên báo chí Mã Lai, nhất là tờ New Straits Times. Thêm vào đó, báo chí Mã

Lai cũng viết rất nhiều bài phóng sự về chương trình viện trợ cho người Chăm Hồi Giáo ở Kampuchea do các hội từ thiện Mã Lai tổ chức.

Ngoài vấn đề Chăm Hồi Giáo ở Kampuchea, làn sóng báo chí Mã Lai cũng chú tâm đến cộng đồng Champa nói chung. Nhưng các bài phóng sự này chỉ dựa trên các công tác khoa học do Viện Viễn Đông Pháp ở Kuala Lumpur tổ chức, nhất là chương trình triển lãm và đại hội khoa học về Champa.

Từ năm 1975, các bài báo bằng tiếng Anh, Pháp và Đan Mạch viết về Champa càng ngày càng tăng thêm. Từ năm 1975 đến năm 1980, chủ đề Champa trên làn sóng báo chí rất giới hạn, vì các phóng viên chỉ chú tâm hơn đến vấn đề trọng đại chính trị ở Đông Dương, nhất là ở Việt Nam và Kampuchea. Sau năm 1990, tình hình chính trị ở Đông Dương đã bước vào một giai đoạn mới: các phóng viên có nhiều sự dễ dãi hơn để tiếp thu tin tức. Chính vì thế, sau năm 1990, Champa đã trở thành chủ đề quan trọng trên làn sóng báo chí quốc tế so với những năm về trước.

**E1. Cộng đồng người Việt tập trung để quên
mùa giáng sinh xa quê hương**
(«La Communauté Vietnamienne se rassemble
pour oublier l'exil le temps d'un Noël»,
La Presse, 29-12-1980)

Bài tường trình của ký giả Jean Pierre Ferland về cuộc sống tỵ nạn chính trị của Chế Linh ở Toronto, Gia Nã Đại, nơi mà ông ta vẫn còn làm nghề ca sĩ và nhạc sĩ.

Chế Linh từng sống hơn 19 tháng trong trại cải tạo vì tội chống Cộng Sản Việt Nam.

E2. Người Chăm không muốn bị tiêu diệt
(Marie Holzman, «Les Chams ne veulent pas mourir»,
Libération, 29, 30-9-1984)

Đây là bài tường trình về đêm văn nghệ Katé do cộng đồng Champa tổ chức tại Paris vào ngày 29 tháng 9 năm 1984.

Theo phóng viên báo của báo Libération, Champa là một vương

E1. Po Dharma nhân ngày Katé tại Paris.

20 Báo chí tiếng Anh và Âu Châu

quốc có một lực lượng quân sự vô cùng hùng mạnh, nhất là lực lượng hải quân chuyên về công tác tấn công bất cứ thương thuyền nào không chấp nhận đóng thuế cho Champa mà người ta thường gán cho họ là "nghề hải tặc" đã gây bao tiếng tăm trong quá trình lịch sử ở Đông Nam Á. Hôm nay người Chăm chỉ còn vòn vẹn gần 100.000 người lưu lạc trên khắp thế giới, nhưng dân tộc này luôn luôn kiên trì đấu tranh cho sự sống còn của họ. Tập trung đông đảo ở Paris để tổ chức một đêm văn nghệ Katé do ông Xavier Deniau, Bộ Trưởng Pháp chủ tọa, đã có một mục tiêu chính đáng đó là họ muốn đánh thức dân tộc Pháp nhằm lưu ý đến sự hiện hữu của họ trên đất Pháp hôm nay.

E3. Ca sĩ Chế Linh trên sân khấu nghệ thuật ở Slagelse, Danmark

(«Popsanger med barsk skaebne giver koncert pa Norrevangsskolen: Vietnamesisk popmusik I slagelse pa lordage», Slagelse, 3 July 1986)

Bài tường trình đêm đại hội văn nghệ của ca sĩ Chế Linh ở Danmark vào đêm 12 tháng 7 năm 1986. Phóng viên nhà báo cũng nêu cuộc hành trình vượt biên của Chế Linh sang Mã Lai vào năm 1980, sau đó sang ty nạn chính trị ở Gia Nã Đại.

E2. Ca sĩ Chế Linh

E3. Ché Linh

**E4. Đại hội Văn Nghệ
Việt Nam ở Danmark**

(«Popmusik pa
Vietnamesisk:

Usoedvanlige goester I

Stkladen fredag),

Aarhus Stiftstidende

Torsdag, 10 July 1986)

Bài tường trình về đêm
đại hội văn nghệ ở
Danmark do Ché Linh tổ
chức vào 12 tháng 7 năm
1986. Trong bài này,
phóng viên giới thiệu Ché
Linh gốc người Chăm là
một ca sĩ nổi tiếng về nhạc
pop ở Việt Nam.

**E5. Liên hệ văn hóa giữa
Champa và Mã Lai**

(«Campa-Malays. Link to Culture»,

New Straits Times, 17 September 1988)

Tường thuật lời tuyên bố của ông Datuk Sabbaruddin Chik, Bộ
Trưởng Bộ Văn Hóa Mã Lai nhân ngày khai mạc cuộc triển lãm về
nền văn minh Champa tại Viện Bảo Tàng Quốc Gia Mã Lai do Bộ
Văn Hóa Mã Lai, Viện Viễn Đông Pháp và Sứ Quán Pháp tại Mã Lai
tổ chức. Cuộc triển lãm này nhằm đánh dấu năm thành lập chi nhánh
của Viện Viễn Đông Pháp tại Kuala Lumpur đặt dưới quyền điều
khiển của ông Ts. Po Dharma.

**E6. Champa cùng nguồn gốc
với di sản văn hóa Mã Lai**

(Rohana Mustafa, «Champa and Roots

to the Malay Heritage»,

Daily Express, Kota Kinabalu, 1 October 1988).

22 Báo chí tiếng Anh và Âu Châu

Bản tường trình về các bài báo cáo khoa học trong đại hội về nền văn minh Champa được tổ chức ở Kuala Lumpur. Một số chuyên gia khoa học Mã như ông Abdul Rahman Al-Ahmadi, Datuk Nik Mohamed Salleh quan tâm nhiều nhất đến các tư liệu Mã Lai liên quan đến sự liên hệ lịch sử và văn hóa giữa Mã Lai và vương quốc Champa để rồi kết luận rằng, dân tộc Champa cùng nguồn gốc tiếng nói và văn hóa với Mã Lai.

E7. Champa, di sản của nguồn gốc Mã Lai

(Rohana Mustaffa, «The legacy of the Champa Malays»,
New Straits Times, 2 October 1988)

Bài tường trình ngày đại hội về nền văn minh Champa được tổ chức ở Kuala Lumpur vào tháng 9 năm 1988.

Qua buổi hội thảo khoa học này, phóng viên Rohana Mustaffa ghi nhận rằng đây là lần đầu tiên trong lịch sử cận đại của Mã Lai, người Mã biết đến nền văn minh và lịch sử Champa, một vương quốc ở miền trung Việt Nam cùng chung nguồn gốc ngôn ngữ, văn hóa, nghệ thuật và tín ngưỡng với dân tộc Mã.

Cùng qua buổi hội thảo này, dân tộc Mã mới biết những người tị nạn từ Đông Dương đến cư trú ở Mã Lai sau năm 1975 không phải là người Kampuchea theo Hồi Giáo như người ta thường hiểu lầm, họ là dân tộc Champa Hồi Giáo từ Kampuchea hay Việt Nam sang lánh nạn.

Đại hội khoa học về nền văn minh Champa do Bộ Văn Hóa Mã Lai và Viện Viễn Đông Pháp tổ chức trong chương trình hợp tác giữa hai cơ quan này nhằm tăng cường chương trình nghiên cứu Champa tại Mã Lai.

E8. Sự liên hệ lịch sử giữa Mã Lai và Champa

(Rohana Mustaffa, «Champa's Historical Link with the Malays»,
Business Times, 3 October 1988)

Bài tường trình của phóng viên Rohana Mustaffa về nội dung của đại hội về nền văn minh Champa tại Kuala Lumpur và sự liên hệ giữa vương quốc này với Mã Lai trong quá trình lịch sử. Thêm vào đó,

phóng viên cũng quan tâm đến bài báo cáo khoa học của ông Abdulah Mohamad về chính sách bang giao giữa Champa và Trung Quốc.

E9. Thư ngỏ của ông Jean Perrin, Đại Sứ Pháp tại Mã Lai

(«Message de Son Excellence
M. Jean Perrin,
Ambassadeur de France en
Malaisie»,
Tamadun Melayu-Campa, 8-
1988)

E4. Jean Perrin, Đại Sứ Toàn Quyền Pháp tại Mã Lai

Lời chúc mừng của ông Jean Perrin, Đại Sứ Toàn Quyền Pháp tại Mã Lai nhân dịp ngày khai mạc văn phòng Viện Viễn Đông Pháp tại Kuala Lumpur nhằm tăng cường chương trình nghiên cứu về

sự liên hệ văn hóa, lịch sử và tôn giáo giữa Champa và Mã Lai.

E10 Ngày văn hóa Champa tại Slagelse, Danmark.

(«Gammelt Kulturfolk var til fest i Slagelse:
Campa-fest med folkemusik og traditionael dans»,
Ski Campa Danmark, 1989)

Tóm tắt ngày văn hóa Champa qua chương trình văn nghệ tại tỉnh Slagelse, Danmark do hội SKI-Champa tổ chức.

E11. Yếu tố Mã Lai trong nền văn hóa Champa

(«Malay Influence in Elements
of Champa Culture»,
New Straits Times, 13 September 1991)

Phóng viên New Straits Times tóm lược bài báo cáo khoa học của ông Trần Kỳ Phương, Giám Đốc Viện Bảo Tàng Đà Nẵng phát biểu tại Đại Học Quốc Gia Mã Lai, trong chương trình khoa học của Ts. Po Dharma.

Qua bài báo cáo này, tác giả kết luận rằng có rất nhiều yếu tố Mã Lai trong nền văn hóa Champa, nhất là yếu tố kỹ nghệ hàng hải, kỹ thuật kiến trúc ghe thuyền.

E12. Một quân đội bị lãng quên

(Nate Thayer, «The forgotten Army»,

Far Eastern Economic Review, 10 September 1992)

Phóng viên Nate Thayer của tờ Far Eastern Economic Review
tường thuật lại cơ sở tổ chức của FULRO Tây Nguyên ở mật khu miền

E5. Chiến sĩ Tây Nguyên với lá cờ FULRO ở mật khu

bắc Kampuchea. Nhóm FULRO Tây Nguyên là một lực lượng quân sự chống Cộng Sản Việt Nam từ 1975. Sự đấu tranh này nhằm đòi quyền tự trị ở khu vực Tây Nguyên, miền trung Việt Nam.

Khi quân đội Cộng Sản Việt Nam không còn ở trên lãnh thổ

Kampuchea nữa, nhóm FULRO Tây Nguyên tình nguyện chấm dứt chiến tranh và yêu cầu cơ quan Liên Hiệp Quốc bảo trợ để đưa tàn quân này sang cư trú ở Hoa Kỳ.

E13. Tàn quân Tây Nguyên quyết tâm chiến đấu

(Nate Thayer, «Trails of Tears:

Lost Montagnard Army Vows to Fight On»,

Far Eastern Economic Review, 10 September 1992

Bài phỏng vấn ông Đại Tá Y Peng Ayun, tổng tư lệnh lực lượng FULRO ở mặt khu miền bắc Kampuchea.

Theo Đại Tá Y Peng Ayun, sau năm 1975, lực lượng FULRO của ông ta có vào khoảng 10.000 người rút về khu vực biên giới tỉnh Mondolkiri của Kampuchea nhằm tiếp tục đấu tranh chống chính sách Cộng Sản Việt Nam. Qua mấy năm đấu tranh, lực lượng của ông ta chỉ còn vào khoảng 2.000 người và sẵn sàng chiến đấu tới cùng.

E6. (Bên trái đeo gương) Đại Tá Y Peng Ayun, Tổng Tư Lệnh FULRO

Điều mà ông ta cần biết đó là tin tức ông Y Bham Enoul, chủ tịch FUFRO trước năm 1975. Mặc dù tin đồn là ông Y Bham Enoul đã chết nhưng ông ta vẫn còn nuôi hy vọng là Y Bham Enoul vẫn còn

26 Báo chí tiếng Anh và Âu Châu

sống hôm nay.

E14. Kẻ thù trong nội địa

(Nayan Chanda, «The Enemy Within»,

Far Eastern Economic Review, 10 September 1992)

Phóng viên Nayan Chanda của tờ báo Far Eastern Economic Review tường trình cơ sở tổ chức của lực lượng FULRO ở miền trung Việt Nam nhằm đòi lại quyền tự trị ở Tây Nguyên từ năm 1964 và thành tích hoạt động chống lại chế độ Cộng Sản Việt Nam từ năm 1975.

Mặc dù lực lượng này chỉ tập trung cơ sở của họ ở miền bắc Kampuchea, nhưng sự hiện diện của lực lượng này đã gây bao khó khăn chính trị cho chế độ Hà Nội.

E15. Một tia sáng chiếu lên sự mờ ảo

(Nate Thayer, «Lighting the Darkness,

Far Eastern Economic Review», 10 September 1992)

Bài tường trình về tín ngưỡng dân tộc Tây Nguyên. Đa số dân tộc này theo Tin Lành Giáo. Vì lòng tin vào Chúa đã giúp đỡ họ vượt qua bao khó khăn trong cuộc sống và nhất là giúp đỡ họ một niềm tin vững chắc nhằm khôi phục lại FULRO, một lực lượng duy nhất của

E7. Chiến sĩ FULRO đang hành lễ Tin Lành Giáo.

dân tộc thiểu số chống Cộng Sản ở Việt Nam.

E16. Lịch sử Vương Quốc Champa

(Yasya Asmat, «The History of the Kingdom of Champa», Champa Review, 1992, trang 2-4)

Bài tóm lược lịch sử vương quốc Champa từ thời thượng cổ đến thời cận đại. Cùng trong bài này, tác giả đưa ra nhiều ý kiến về sự liên hệ giữa cộng đồng Chăm với nhà nước Kampuchea, hay sự kìm kẹp người Chăm dưới chế độ Cộng Sản Việt Nam và Cộng Sản Khmer Đỏ. Bài này đăng trong tờ Champa Review do cộng đồng người Chăm Hoa Kỳ xuất bản.

E17. Champa là đất nước của dân tộc Chăm

(Jaiman Hassan, «Champa is for Chams», Champa Review, 1992, trang 5-7)

Đây là bài đàm luận giữa ông Jaiman Hassan dân tộc Nam Dương với cộng đồng người Chăm ở Hoa Kỳ. Trong bài đàm luận này, ông Jaiman Hassan kêu gọi người Chăm nên đoàn kết lại nhằm đấu tranh cho sự sống còn của vương quốc họ, xóa bỏ thân phận nô lệ mà người Chăm phải gánh chịu từ mấy thế kỷ qua, nhằm bảo tồn lại di sản văn hóa và nền văn minh Champa của họ.

**E18. Dân tộc Chăm cùng
nguồn gốc với Mã Lai**

(Sem Hassan, «Chams are Malay Stock», Champa Review, 1992, trang 7-8)

Tác giả đưa ra những dữ kiện nhằm chứng minh rằng dân tộc Chăm có cùng tiếng nói, văn hóa và tín ngưỡng với người Mã. Thêm vào đó, tác giả cũng đưa ra quan điểm riêng tư của mình về sự đoàn kết của người Chăm hôm nay. Theo tác giả, Hồi giáo là yếu tố quan trọng có thể đưa dân tộc Chăm đến ý thức hệ chung về sự đoàn kết.

E19. Chính trị và phong trào FULRO

(Peang Adul Gafour, «Politics and Fulro Movement», Champa Review, 1992, trang 8-9)

Bài có trọng yếu tóm tắt những công tác đấu tranh của dân tộc Champa chống lại nền thống trị Việt Nam dưới thời Pháp Thuộc và lịch trình thành lập lực lượng FULRO vào năm 1964 đặt dưới quyền lãnh đạo của ông Đại Tá Les Kosem, dân tộc Chăm ở Kampuchea.

Tác giả cũng nêu lên nhiều dữ kiện liên quan đến sự thành lập chính phủ lâm thời của Mặt Trận Giải Phóng Champa-Fulro do ông Y Bham Enoul lãnh đạo, cũng như những chi tiết khác có liên quan đến chính sách ngoại giao của FULRO nhằm vận động quốc tế để yểm trợ cho chính sách FULRO của mình.

Cuối cùng, tác giả cũng trình bày sơ qua về tình hình người Chăm ở Kampuchea trong những năm mà quân đội Cộng Sản Việt Nam sang xâm chiếm nước này với danh nghĩa là giúp láng giềng để chống lại Khmer Đỏ.

Đọc qua bài này, người ta có cảm tưởng rằng tác giả dường như là một cán bộ cao cấp trong phái bộ ngoại giao của FULRO.

E20. Khu vực an bình

(«Regional Stability», Champa Review, 1992, trang 10-12)

Đối với tác giả, khu vực Đông Nam Á muốn được an bình thịnh vượng thì phải giải quyết vấn đề Champa, một vương quốc bị Việt Nam chiếm đóng từ đầu thế kỷ thứ 19. Để giải quyết sự an bình trong khu vực này, Liên Hiệp Quốc phải có vai trò trọng yếu.

Phần thứ hai, tác giả phân tích chính sách chính trị Việt Nam đối với dân tộc Chăm hôm nay, một chính sách mà tác giả coi đó là chủ trương có ý muốn đồng hóa người Chăm Hồi Giáo.

E21. Hoa Kỳ từ chối giúp đỡ người Chăm tỵ nạn

(William Branigin, «U.S. Rejection Dismay Other Refugee Aids», Champa Review, 1992, trang. 18-19)

Tác giả tường trình lại cuộc hành trình thống khổ của dân tộc Chăm đã chạy trốn khỏi gông cùm Cộng Sản Việt Nam nhằm đến

E8. Chăm tị nạn ở biên giới Thái Lan

biên giới Thái Lan để xin tị nạn. Mặc dù như vậy, chính phủ Hoa Kỳ không quan tâm đến họ. Trong bài này, tác giả phân tích những sự bất công trong chính sách tuyển người ở biên giới Thái Lan sang Hoa Kỳ tị nạn.

**E22. Nghiên cứu ngôn ngữ Chăm
trong quá khứ, tương lai và hiện tại**

(Robert K. Headley Jr., «Cham Linguistic Research:
Past, Present and future»,
Champa Review, 1992, trang 20)

Trọng yếu của bài này là tóm tắt lại công trình nghiên cứu về ngôn ngữ Chăm từ đầu thế kỷ thứ 19. Hai nhà nghiên cứu Âu Châu đề cập đến công tác ngôn ngữ Chăm đó là Albert Morice và Etienne Aymonier. Thêm vào đó, tác giả cũng ghi chép sơ qua về kết quả mà ông ta đã nghiên cứu và so sánh từ vựng Chăm với các từ vựng của gia đình Đa Đảo.

Sau cùng, tác giả kêu gọi công tác bảo tồn tiếng Chăm, nhất là tiếng Chăm ở Kampuchea đã bị quên lãng trong suốt những năm thống trị của người Khmer Đỏ ở Kampuchea.